

Шибецька В.В.

студентка,

Науковий керівник: Кравець Н.П.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психокорекційної педагогіки,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

РОЛЬ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛОЇ ДИТИНИ

Традиційно головним інститутом виховання дитини є сім'я. Те, що людина набуває в дитячі роки в родині, вона зберігає протягом усього життя. Родина – це той світ дитини, де закладаються основи її особистості. Саме із сім'ї дитина несе в доросле життя перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємин між людьми. Родина – мікросоціум, в якому дитина не тільки живе, але в якому формується її особистість.

Народження дитини з порушенням розумового розвитку впливає на різних батьків не однаково, і частіше є сильним психологічним стресом. Деякі батьки відмовляються від такої дитини і лишають її в пологовому будинку. Але більшість батьків знаходять в собі сили, щоб повернутися до буденного життя і зайнятися вихованням дитини [2, с. 45].

Дослідженням виховання розумові відсталої дитини в сім'ї, міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей з порушенням інтелекту, проблем, з якими стикаються такі сім'ї, психолого-педагогічної допомоги таким сім'ям присвячено праці С. Д. Забрамної, В. В. Ткачової, А. І. Захарова, О. М. Мастюкової, Т. Г. Богданової, Н. В. Мазурової, Н. М. Мясичева, О. А. Стребелевої та інших. О. М. Мастюкова виділила кілька типів реагування батьків на появу дитини з порушенням розумового розвитку: 1. прийняття дитини; 2. реакція заперечення; 3. реакція надмірного захисту, протекції, опіки; 4. приховане емоційне неприйняття дитини; 5. відкрите емоційне неприйняття, відштовхування дитини [1, с. 67].

Підсвідоме відкидання дитини виявляється у відсутності інтересу до неї, недостатній взаємодії з нею. Батько чи мати, які підсвідомо «відкидають» свою дитину, можуть епізодично допускати з нею грубе поводження, а іноді й фізичні покарання. Особливо несприятливий вплив на розумово відсталу дитину можуть мати такі форми психологічного відкидання, які змушують дитину думати, що вона «погана», «негідна батьківської любові та уваги». У цих випадках у дитини формується знижений фон настрою, знижена самооцінка, невпевненість у собі, пасивність.

Несприятливий вплив на формування особистості розумово відсталої дитини робить і надмірна опіка її батьками. Багато батьків, шкодуючи свою дитину, відчувають неусвідомлене почуття провини перед нею, надмірно

опікують і пестять її, прагнуть все зробити за неї, попередити кожне її бажання. У цих випадках діти ростуть пасивними, несамостійними, невпевненими в собі, егоцентричними. Для них характерна психічна і особливо соціальна незрілість, яка охоплює всі сфери діяльності дитини і перешкоджає її соціальній адаптації.

Особистісне прийняття або неприйняття батьками порушення у розвитку дитини впливає на визначення ними тактики виховання, що в свою чергу позитивно чи негативно відбивається на особистості дитини.

Ми спостерігали чотири тактики виховання в родині та відповідні їм типи сімейних стосунків: диктат, опіка, «невтручання», співпраця. Кожен з цих типів має свої особливості і по-різному впливає на формування особистості дитини з розумовою відсталістю.

Диктат проявляється у систематичному пригніченні батьками ініціативи і почуття власної гідності у дитини. Батьки, які віддають перевагу погрозам, насильству і примусу, стикаються з опором дитини, котра реагує на це обманом, негативізмом, грубістю, гнівом, ненавистю. В цьому випадку відбувається руйнування багатьох якостей особистості: самостійності, почуття власної гідності, ініціативності, віри в свої можливості.

Опіка в сім'ї проявляється в надмірній турботі про дитину, в надмірному контролі за всім її життям. Вона призводить до пасивності, несамостійності та безвідповідальності дитини. Подорослішавши, такі діти нікого не поважають і вимагають виконання всіх своїх примх.

Тактика «невтручання» полягає в тому, що батьки є пасивними при вихованні дитини. Їх мало цікавить чи має дитина в чомусь успіхи і як вона розвивається.

Співпраця передбачає опосередкованість високими моральними цілями особистісних взаємин між батьками та дитиною. Так долається егоїстичність, несміливість, пасивність, інертність інтересів, дій дитини.

Для дитини з порушеннями розумового розвитку, крім спеціального навчального закладу, сім'я є тим осередком, де відбувається корекція розумового, фізичного та емоційного розвитку, де формується особистість і закладаються основи соціальної адаптації до подальшого суспільного життя, де закладаються певні знання для створення власної сім'ї. Спрямовані і узгоджені виховні методи батьків учать дитину розкутості: вона вчиться керувати своїми діями та вчинками, відповідно до моральних норм, у неї формується система цінностей. Розбіжності у виховних методах та особистісних взаєминах батьків не дають дитині зрозуміти і осмислити, що добре, а що погано. Дуже велике значення має позитивна поведінка дорослих, яка є для дитини зразком наслідування.

Важливим є те, що батьки у вихованні спираються на трудове виховання, яке починається з розв'язання найпростіших завдань з самообслуговування та допомоги іншим членам сім'ї. Не менш важливим є систематичний розвиток основних санітарно-гігієнічних навичок, а

також ввічливої, культурної поведінки в сім'ї, на вулиці, в громадських місцях. Важливе значення мають регулярні заняття з дитиною, які розвивають її пізнавальну діяльність: спостереження за предметами і явищами довкілля, малювання, ліплення, читання доступних дитячих книг, вправи з розвитку мовлення. Батьки, які виховують дітей з порушеннями інтелекту радяться з лікарем-психоневрологом, щодо необхідних оздоровчих і корекційних заходів (режим, водні процедури, гімнастика). З моменту, коли розумово відстала дитина пішла до школи, в родині здійснюється робота щодо закріплення знань і навичок, отриманих дитиною в школі.

Гармонійний розвиток особистості дитини залежить від стилю стосунків у сім'ї. Коли між батьками порушується злагода, коли батьки сваряться і до того їй кажуть, що це через неї, дитина не відчувається впевнено й повноцінно. Звідси з'являються дитяча тривога, страхи, негативізм, невпевненість у собі. Дитині дуже важливо знати як дорослі до неї ставляться. Позитивне або негативне ставлення збоку дорослих формує самооцінку. Дитина, у якої занижена самооцінка, живе в сім'ї, де батьки часто сварять її або ставлять перед нею завищені вимоги. Крім того дитина, котра бачить, що батьки часто сперечаються, звинувачує в цьому себе, відчуває, що не відповідає їхнім сподіванням. В результаті цього самооцінка теж знижується.

З іншої сторони у дитини з інтелектуальною недостатністю може бути і завищена самооцінка. Вона виникає тоді, коли батьки не приймають і не визнають для своєї дитини ніяких обмежень. Виховують її так, ніби вона у всьому найкраща. Але згодом, коли дитина входить в соціум – то розуміє, що не така як всі і що не все їй вдається успішно. Такі події для дитини з інтелектуальною недостатністю стають стресом і спотворюють формування її особистості.

Ми вважаємо, що позитивні психоемоційні стосунки між членами сім'ї сприяють зміцненню родини, допомагають членам сім'ї з повагою ставитись один до одного та до власної дитини, хоч вона і має порушення розумового розвитку, а також обрати правильну тактику виховання такої дитини.

Особистість розумово відсталого дитини формується тоді, коли мати і батько долучаються до проведення занять з дитиною, отримують радість і задоволення від спілкування з нею, навчаються розуміти її потреби, почуття, прагнення, навчаються відмічати найменші досягнення своєї дитини та радіти їм, використовують заохочення, а не постійні покарання і заборони. Коли батьки розуміють, що їхня дитина має власний потенціал розвитку, здатна до самостійного проведення дозвілля, до покращення власних комунікативних здібностей. Це сприяє гармонійності сім'ї, запобігає формуванню надмірної прив'язаності дитини до матері і сприяє особистісному розвитку дитини, оскільки вона відчувається самостійнішою зі своїми власними уподобаннями.

На нашу думку, родина відіграє одну з провідних ролей у вихованні дитини з порушенням розумового розвитку. Лише в психологічно благополучній сім'ї така дитина отримує те, що їй необхідно для входження в соціум і для подальшого життя: розвиток потенційних можливостей та здібностей, отримання певних навичок у поведінці, побуті, сімейному житті.

Проте для того, щоб в родині відбувався розвиток особистості розумово відсталої дитини, необхідна психологічна підтримка та корекційна робота як з дитиною, так і з батьками.

Батьки розумово відсталих учнів потребують цілого ряду спеціальних рекомендацій з приводу сімейного виховання своїх дітей, адже вони не можуть задовольнятися лише власною практикою, їм необхідні спеціальні знання, щоб виховний вплив на дитину давав максимальний ефект. Тому спеціальні заклади освіти для розумово відсталих дітей покликані здійснювати дефектологічну освіту батьків розумово відсталих дітей, надавати їм корекційну допомогу та підтримку з метою забезпечення повноцінного всебічного розвитку їхніх дітей.

Список використаних джерел:

1. Мастюкова О. М. Они ждут нашей помощи / О. М. Мастюкова, А. Г. Московкина. - М.: педагогика, 1991. – 150 с.
2. Солодянкина О. В. Воспитание ребенка с ограниченными возможностями здоровья в семье: практическое пособие / О. В. Солодянкина. – Москва: АРКТИ, 2007. – 90 с.